

ГОДИНА III.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 47.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАНУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. — ЗА ОГЛАСИ
НАПЛАЌУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ.

ТРАГЕДИЈА И КОМЕДИЈА.

Код сваке ствари мора се увек троје запитати. Прво: Шта је? Друго: Која се намера хоће да постигне њоме? Треће: Чиме докучује своју мету.

Ми смо наумили овде говорити о томе, како и чиме трагедија и комедија долазе до своје мете. Ово питање није још потпуно на чисто изведено. Прва два питања, т. ј. шта је трагедија и комедија, и која се намера њима постизава, већ су давно решена. Сви, који о овим стварима размишљају, који се баве науком о лепоме и о песничеству, слажу се у оба ова питања, тако, да ту нема ни какве сумње нити препирке. Једино песници, који песме своје с особитом неком намером пишу, нису са осталима једнога мишљења у томе, шта је трагедија и комедија?

Пре него што разложимо, чиме трагедија и комедија долазе до своје мете, нужно ће бити још једаред у кратко и прегледно оба друга питања узети у претрес. Без тога не ће се моћи ваљано разумети питање, које хоћемо да разлажемо.

Шта је дакле трагедија?

Трагедија је представљање озбиљног догађаја, што потреса, и што у нама буди страх и сажаљење.

А шта је комедија?

Комедија је представљање шаливога, веселог догађаја, што буди смеј.

Намера је трагедији, да буди у гледаоца страх и сажаљење, и да тај страх и то сажаљење у њему пречисти, т. ј. да их сведе на моралну, разумну меру, и да их ојача.

Намера је комедији, да буди смеј, да га пречисти, да га сведе на моралну, разумну меру и да га ојача.

Последње је питање: чиме се то докучује? и то питање је баш спорно.

Могло би се лако мислити, да је на ово питање лако одговорити и да је већ горе одговорено. Кад се на име каже, да трагедија буди страх и сажаљење, да би пречистила страх и сажаљење, а да комедија буди смеј, да би пречистила смеј, то би тиме можда било речено, да је то буђење страха, сажаљења или смеја средство, којим се страх и сажаљење чисти. То би дакле намера и средство, којим се до те намере долази, било једно и исто. Сваком је пак јасно, да ни једна ствар не може бити у исто доба и оруђе и производ тога оруђа, ма да оруђе и производ стоје у блиском одношају. Буђење страха и сажаљења као и смеја резултат је трагедије или комедије, а чишћење је непосредна последица тога резултата; али оруђе, којим се буђење постизава, није никако сажаљење и страх или смеј, осим ако би се страх, сажаљење и смеј износили на позорницу као страсти, да ту раде. Пре него што се покрену у гледаоцу афекти, осећаји, које треба узбудити, мора бити нечега, што буди те афекте који дремају, што изазива страх, сажаљење и смеј у гледаоцу. Морамо пре нешто видети, морамо нешто осетити, што с поља на нас утиче, на позорници се мора нешто збивати, што изазива страх и сажаљење или смеј, па онда ће се тек ти осећаји у нама покренути.

То пак може учинити само догађај, који је кадар да изазове страх и сажаљење. Такав догађај или радња је сама трагедија или комедија; ова дакле не може бити оруђе, што себе само ствара.

Као што пак без радње не могу се изазвати афекти, осећаји, у гледаоцу, тако не може бити ни радње без особа, које ову радњу врше. Различити људски одношаји у животу појављују се у

облику догађаја или радње, а све што људе доводи ма у какав одношај, радњу или положај, све је то радња или догађај. Разлика је међу радњом и догађајем, што је радња онај одношај, у који човек од своје воље долази; радња је то, што он сам чини; а догађај је онај одношај, у који га други уводе, дакле је оно, што се с њиме збива.

Можда су дакле особе, што раде, средства, којима се постизава радња, која ваља да пробуди или да пречисти страх и сажаљење? Нису ни како! Нису ни саме особе, што раде, као ни догађаји што нису средства, којима се трагичка или комичка намера постизава, иначе би свака особа и сваки догађај кадар био то учинити, као што свако узбуђење страха и сажаљења или смеја исте страсти у гледаоцу чисти.

На послетку дакле стоји све до тога, какве су особе? Те особе, које ваља да изврше трагичку или комичку радњу, морају имати извесне особине на себи, морају имати нешто, што је у њима, што их натерује на радњу, и што само по себи без посебних особа, без посебне радње буди страх и сажаљење, па ту чаробну особину износи на видик само помоћу особа на радњу натераних, да би дало непобитна доказа о њојзи.

Тих особина има од две руке. Обе особине исте су у шаљивој и у жалосној игри, једине су које воде цели уметничтва, али су те особине једна другој сасвим противне, искључују се међусобно, и у томе као да је одсудно питање. Ове две особине, које се морају налазити у особама што раде, ако ће да се постигне намера уметничког дела обе врсте, јесу: страст и идеја.

У нама живе две свемоћне снаге, два животна облика, два света, осећај и мисао, сирово уживање и апстрактна идеалност.

Када радња срца нашег у извесном правцу превлада, када човека са свим у добром или хђавом смислу обузме, зове се страст. Радња духа нашег, када се искључно једној ствари управи, с овом једном се бави у добром или рђавом смислу, искључујући све остало, зове се идеја. Страст у крајњој мери може постати злочинством, или бива смешна, идеја у последњој гра-

ници може бити бесмислица или будалаштина. Страст и идеја су као две особе, као две природе у нама, које се често једна из друге рађају и ипак су са свим једна од друге различите. Једна обара другу, једна допунује и разорава, оживљује и угушује другу. То су два љубавника, која се љуто мрзе и која се ватрено љубе.

Овде се не захтева, да потање описујемо страст или идеју у појединих људи; није нам овде стало до тога, да кажемо, како се изражава страст или идеја — то је посао песников — него да обоје, или једно од оба, чим се појави у особама што раде у драми трагичке или комичке врсте, намеру те песничке врсте мора извршивати. Шта је још нужно за ближу карактеристику страсти и идеје, то ће бити ниже наведено, тамо, где буде реч о историјском развитку оба ова средства за драматску уметност.

Драматургија, дакле наука о законима драматске уметности, прешла је у своме животу, који је кроз хиљаде година трајао, до данас три доба.

Прво доба је аристотелово, доба старе драме; друго је доба шекспирово и лесингово, време праве романтике; треће је доба шлеглово, тиково, или боље рећи солгерово, време садање романтике, које се увек јединим романтичним назива.

Четвртог, садањег доба (доба лажних романтика) нема, јер ми стојимо у каосу, збрци, о којој се може рећи, што је рекла Готшедовица: „Слабу славу стиче онај, који пише позоришна дела.“ Тим је хтела рећи, да само новац подстиче на писање тих дела.

Овде није место да говоримо о томе, колико се изгубило од аристотелове појетике, да ли је дело то писао сам Аристотео или је можда који од његових слушалаца скупио мупредавања. То нека испитују људи, који се баве науком о језику. Доказано је, особито је Лесинг често говорио, да је ова појетика научна зграда аристотелова и да треба јако жалити, што се није у целости одржала. Доказивано је, особито је Лесинг тврдио, да нам оно, што се од појетике аристотелове одржало, довољно може накнадити изгубљене делове.

(Наставиће се.)

Д И С Т И Њ И.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(Три брачне заповести.) У овој сезони представљан је у недељу 24. новембра први нов комад: „Три брачне заповести“, од Сиглигетија. Писац је назвао тај комад шаљивом игром, али у ствари је то пренека лакрдија, јер нема нужних особина за шаљиву игру. Интрига је слаба, карактери су понајвише слабо погођени, развитак радње је неприродан и у главnome такав морал, који се не може примити — већ ако исти није управљен на адресу немарних и рђавих људи — а то све заједно заиста не саставља шаљиву игру. Или зар ће ко пристати на то, да не разбира и не мари за предживот онога створа, с којим ступа или је ступио у свети брак, па и онда, ако је тај створ учинио знатну погрешку, што у овом комаду, на срећу, није случај, али би могао бити? Ми се јако сумњамо, да ће си Сиглигетија том науком стећи много присталица, шта више, тврдимо, да му не ће нико поверовати, и то с њим правом. Поштен човек увек ће пазити на бесприкорни предживот своје жене, јер шта би било иначе са моралом брачним! Има ванредних случајева, где се учињена погрешка у том правцу може благо судити, па и опростити, али то тако у опште као науку прооведати и узети на лаку страну, као што то чине у овом комаду особе, које себи пребацују истина не грехе, него неискреност, — то већ не иде. Кад би се тај комад скратио као што треба, могли би смо га пропустити као лакрдију, јер овој може бити искључива цел да увесељава, а и сам предмет пружа доста комичних ситуација, али као шаљива игра, — у којој су — као што и Лесинг каже — карактери главна ствар, а ситуације само средство, у којој даље мора бити праве радње, и из које се мора добар морал извести, — остаје тај комад пасторче сиглигетијеве музе.

Дај да у кратко приповедемо шта се збива у том комаду, коме још и дијалог не прелази површине свакидашњег, обичног говора. Два пријатеља, који се давно нису видели, буду један као председник, а други као приседник једног и истог суда премештени у неку варош, где се заједно са својим женама из ненада састану; али тај састанак изазове у њима свима немиле и тешке осећаје, јер се показало, да се сваки од њих пре женидбе удварао жени другога. То сазнају сви тек мало по мало — како би се иначе три чина испунила! — и то доста неприродним начином, и то даје повода многој вици и ларми, после чега се сви и то против очекивања, опет измире, јер — да чудне лоџике! — по што сваки осети своју кривицу, држи као да је показао ту своју кривицу кривицом другог. Исто тако би од прилике лопов, који је пао шака другом лопову, могао мислити да није крив, јер му се догодило исто, што је он другоме хтео учинити. Ми не верујемо са свим, да су се наши јунаци поправили кад је завеса пала, јер брзо кајање није свагда и најискреније, и тако незадовољени изилазимо из позоришта. — Ми не ћемо да приговоримо, што је тај комад урвршен у

репертоар, али се сумњамо, да ће га обогатити у уметничком погледу.

Представљачи главних улога, Ружић и Ружићка, Сајевић и Сајевићка трудили су се ревностно, да својом добро промишљеном и живом игром испуне празнине тога комада, и многобројна публика признала им је много пута заслугу око тога труда. Епизодне улоге одиграли су као што треба Ј. Маринковићка, Љ. Зорићева и Добриновић. Ово двоје последњих отпевали су такођер и неку песму, која је као с неба пала у последњу радњу, и морали су је на бурно захтевање публике и поновити. ?

П О З О Р И Ш Т Е.

* (Чешко позориште.) У Прагу је изишла изворна чешка драма „Амнон и Тамара“, од Већеслава Халка. Предмет је црпљен из библијске повести. У тој драми превлађује лирика; за то и није доживела велике среће на позорници. У пркос томе ипак се може „Амнон и Тамара“ сматрати прекрасним песничком производом.

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

* (Les Serbes de Hongrie) „Угарски Срби, њихова повесница, њихове повластице, њихова црква, њихово политично и друштвено стање.“ — зове се књига, у којој француски писац Пико износи јасну и потпуну слику о досадањој судбини и о садашњем стању нашега народа у Угарској по свима гранама његовог народног живота. Овако добро написано дело није још до сада изашло ни на нашем, а ни на другом ком језику. О свима предметима говори писац зналачки као научењак, одушевљено као пријатељ, савесно као лекар, а при томе лако и одређено, као какав пријатни приповедач. Говорећи о појединостима, свагда му је поглед управљен и на целину; његово вешто перо уме да смести и незнатније податке тамо, где ће да постану саставни делови важнијег предмета од опште вредности. Са тих врлина књига ова заслужује, да се препоручи свакоме, који је рад да проучи заплетене одношаје нашега народа у Угарској, и „Матица Српска“ учиниће велику услугу нашем вароду и књижевности, ако то дело и на српском језику на свет изда, као што је то и одлучила, и ако при том послу поправи и неке погрешке, које су се писцу и нехотице морале поткрасти. Писац је у књизи својој лаким погледом прегледао и постанак и развитак нашег народног позоришта, и пронашао је, да је његова повесница јако занимљива. У опште с похвалом спомиње цео рад позоришних, ког знатно потпомаже и лист „Позориште“, који, по његовим речима, доноси разноврсне, веома добре и поучно написане саставке. Нарочито хвали то, што се у „Позоришту“ почела прикупљати грађа за историју српскога позоришта, и рад Ј. Ђорђевића у тој струци. На послетку спомиње и све наше знатније глумце по имену, и у опште задовољан је са њиховим уметничким радом и напретком.

Издаје управа српског народног позоришта

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

4. ПРЕДСТАВА.

У ПРЕГЛАТИ 2.

У НОВОМЕ САДУ У ЧЕТВРТАК 28. НОВЕМБРА 1874.

ПРВИ ПУТ:

ЖИЖИСТАР И СВИЛАР.

Позоришна игра у 5 раздела, написао Е. Скриб, превео Јован Ђорђевић.

О С О Б Е:

Марија Јулија, удова краљица, мађија Христијана VII., краља данског	Ј. Маринковићка.
Гроф Вертран Ранцау, члан државног савета под Струјенсејем	Ружић.
Фалкенсјелд, војни министар, члан државног савета под Струјенсејем	Зорић.
Фридрих Гелер, синовац војног министра	Сајевић.
Христина, кћи фалкенсјелдова	Ј. Сајевићка.
Колер, цуковник	Марковић.
Ратон Буркенстаф, свилар	Лукић.
Марта, његова жена	Д. Ружићка.
Ерик, његов син	Недељковић.
Јован, његов калфа	Добриновић.
Јосиф, слуга код фалкенсјелда	Бунјић.
Берген, дворанин	Божовић.
Председниче врховног суда	Вујић.
Дворски служитељ	Б. Хаџићева.

Збива се у Коленхаги, у јануару 1772.

ВОЛУЈУ: Ј. ПОШОВИЋЕВА, М. НЕДЕЉКОВИЋКА.

Улазнице се продају у писарници позоришној (стану матичином) од 9—12 пре подне и од 3—5 сахата после подне, а после на каси.

Поједини бројеви овога листа продају се обдан по 5 н. а вр. у српској народној задружној штампарији, у позоришној писарници и у вече на каси.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.